משנות את נקודת המבט

אסטרטגיה להטמעת חשיבה מגדרית בחקיקה

1. מבוא

החברה הישראלית נתונה מאז השבעה באוקטובר במשבר דרמטי וקשה. הזעזוע מאירועי הטבח, החטיפות, הפגיעה חסרת התקדים באזרחים, מוסיף להלום בזמן שהמלחמה נמשכת וגובה מחירים קשים מזה חמישה חודשים. סבלן של הנשים שנרצחו ושל אלה שנחטפו קשה מנשוא עבורן ועבור משפחותיהן, ופגיעתם הרעה של האירועים ניכרת בקרב כלל הנשים והחברה בישראל. מידע חשוב בנושא זה ממשיך להיאסף ולהתפרסם, כמו למשל מסקנותיו של דוח שליחת מזכ"ל האו"ם לענייני אלימות מינית בסכסוכים, שקבע כי במסגרת מתקפת חמאס בשבעה באוקטובר נעשה שימוש באלימות מינית קשה, עינויים והתאכזרות. צוות המשימה שאסף את הנתונים ציין כי יש סיבות להאמין שאלימות כזו מתקיימת נגד מי שעדיין בשבי.[1]

אם במצבי שגרה בישראל ייצוג נשים בצמתים קריטיים של קבלת החלטות נמצא בחסר מתמיד ומקשה על קידום מדיניות שוויונית המבוססת על תפיסת עולם רחבה ומכלילה,[2] הרי שהמצב מועצם עוד יותר בעיתות חירום.[3] במצב כזה, אפילו החלטות בסוגיות הרות גורל לביטחונה ולחוסנה של החברה ככלל ושל נשים בפרט, מתקבלות ללא חשיבה על שיקולים מגדריים. הדבר עלול להוביל להשלכות קשות מאין כמותן על חיי הנשים, המהוות 50.4 אחוזים מאוכלוסיית ישראל, ולהקרין על מצבן לשנים רבות. דוגמא מובהקת למצב עניינים זה ניכרת במדיניות חלוקת הנשק המתירנית שהוביל השר לביטחון לאומי, שאינה לוקחת בחשבון את ההשפעות הצפויות של המהלך על נשים ואינה משקללת כראוי את הסכנות לביטחונן.[4]

מסמך זה מציג את המלצותיו של מכון זולת לשוויון וזכויות אדם לקידום שוויון מגדרי וחוסן חברתי בישראל באמצעות הטמעת חשיבה מגדרית (Gender Mainstreaming) בחקיקה ובתכנון מדיניות. אנו מציעים **לתקן את סעיף חוות הדעת המגדרית בחוק שיווי זכויות האישה,**[5] המחייב את המחוקק לבחון את ההשלכות הצפויות על השוויון המגדרי, **כך שיחול על כל דבר חקיקה** המקודם בוועדות הכנסת; **לכונן מחדש את הרשות לקידום מעמד האישה** כגוף עם סמכויות, תקציב, תקנים

---

[1] Mission Report: Official Visit of the Office of the SRSG-SVC to Israel and the Occupied West Bank, 29 January-14 February 2024, *Office of the Special Representative of the Secratery-General on Sexual Violence in Conflict* (4.3.2024)

[2] מזה כמה עשורים מחקרים מראים כי שיעור גבוה של נשים בפרלמנט הוא תנאי לקידום האינטרסים והנושאים המשותפים לנשים. אסף שפירא, עופר קניג, חן פרידברג, רעות איצקוביץ'-מלכה, ייצוג נשים בפוליטיקה: ישראל במבט השוואתי, **המכון הישראלי לדמוקרטיה** (אוגוסט 2013), עמ' 9-11.

[3] הוועדה המייעצת למטה לביטחון לאומי, הטמעת חשיבה מגדרית בעת גיבוש המלצות למדיניות לאומית על ידי המל"ל במצבי חירום שונים - דין וחשבון (27.6.2022).

[4] תהילה שרעבי, אחיות לפגיעה מנשק: מי תשלם את מחיר ההתחמשות ביום שאחריו?, **מרכז אדוה** (20.12.2023); רישיון נשק – רק לאחר בדיקת רקע לאלימות במשפחה, **מרכז רקמן לקידום מעמד האישה** (30.1.2024).

[5] חוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951 (שתוקן בחוק השלכות מגדריות בחקיקה (תיקוני חקיקה), התשס"ח-2007).

וכלים ליישום התיקון לעיל בהכנת חוות הדעת המגדריות; **לחייב יישום של ניתוח ההיבטים המגדריים בתקציב המדינה** ושל בחינת ההשלכות המגדריות של חלוקת התקציב של כל משרד ממשלתי; **וליצור תוכניות ייעודיות להכשרת** מחוקקים, מקבלי החלטות ובעלי תפקידים ציבוריים בתחום השוויון המגדרי.

לקידומם של תיקונים אלה יש חשיבות בעידוד שיח שחותר לשוויון בקרב מקבלי ההחלטות. גם פעולת החקיקה יוצרת מחויבות גבוהה להגנה על זכויות האדם, באופן שיכול להוביל לשינוי חברתי רחב יותר.[6]

2. חשיבותה של הטמעת חשיבה מגדרית בתהליכי חקיקה ותכנון מדיניות

במדינות רבות בעולם התקבעה מזמן ההבנה שחוקים משליכים על חיי אזרחיהן וכי השפעתם לרוב אינה אחידה. כך, חקיקה הקשורה לעולם העבודה, חוקי פנסיה, חוקי אזרחות, תוכניות מתאר עירוניות, חוקים שמסדירים נושאי חינוך, תחבורה ציבורית, בריאות, יוקר המחיה, ביטחון אישי, דיור ציבורי, שיטור – ובעצם כל החוקים כולם – מצריכים הבנה מצד המחוקק לשונות בצורכי האוכלוסיות ובתוכן, שהרי גם באוכלוסיית הנשים כשלעצמה קיים גיוון המחייב מענים שונים.

המושג הטמעת חשיבה מגדרית – Gender Mainstreaming – עלה לראשונה בשנת 1985 בוועידת הנשים השלישית של האו"ם.[7] בבסיסו, ההבנה כי נקודת המבט המגדרית חייבת להתקיים בכל תהליכי החקיקה וקביעת המדיניות וכי יש צורך בפעולה יזומה על מנת לוודא שמדיניות מסוימת תהיה שוויונית. זאת, בין היתר, משום שחוסר שוויון מתבסס על מנגנונים ארוכי שנים, שהאופן שבו הם מפלים עלול להיות נסתר מן העין. מערכת החוק היא דוגמא למנגנון כזה – החוק נועד לחול בצורה זהה לכאורה על כלל הציבור ובהתאם הוא מנוסח לרוב בשפה כוללנית, אף שישומו בפועל משפיע פעמים רבות באופנים שונים על גברים ועל נשים.

למרות ההתקדמות במעמדן של נשים בחברה בעשורים האחרונים, קיים עדיין חוסר שוויון עמוק בישראל. מבחינת ייצוגן במוקדי קבלת ההחלטות, ניכר היעדר ייצוג הולם של נשים בעמדות הובלה ביחס לחלקן באוכלוסייה הכללית. בישראל נשים מהוות 50.4 אחוזים מן האוכלוסייה,[8] אך הכנסת הנוכחית כוללת פחות מ-25% חברות כנסת;[9] רק בשניים מבין 32 משרדי הממשלה מכהנות מנכ"ליות;[10] שיעור השרות המכהנות בממשלה עומד על כשישית בלבד;[11] וגם קבינט החירום שהוקם לאחר אסון

---

[6] דוגמא טובה לכך שתהליכי חקיקה מעודדים שיח פמיניסטי החותר לשוויון ניתן למצוא בדיונים סביב בחוק למניעת הטרדה מינית, תשנ"ח-1998, חוק איסור צריכת זנות (הוראת שעה ותיקון חקיקה), תשע"ט-2019.

[7] עשור אחר כך, בוועידה הרביעית של האו"ם בבייג'ינג ב-1995, החליטו המדינות החברות באו"ם לאמץ תוכנית פעולה שקראה לממשלות לקבל החלטות מדיניות לאחר שתבדוקנה את השפעותיהן על גברים ונשים. זאת, תוך שיתוף פעולה עם הגוף המחוקק ועל בסיס נתונים סטטיסטיים שיפולחו לפי גיל ומין. Beijing Declaration and Platform for Action, UN (The Fourth World Conference on Women) (September 1995)

[8] נכון ל-2019 לפי: למ"ס, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

[9] רשימת חברי הכנסת ה-25, **אתר הכנסת**.

[10] עילי גבאי, ד"ר אסף שפירא ודפנה אבירם-ניצן, ניתוח מגדרי של מנכ"לי משרדי הממשלה, 2003-2023, **המכון הישראלי לדמוקרטיה** (9.10.2023).

[11] נינה פוקס, מגולדה ועד רגב: הנשים שהגיעו למשרות בכירות, והירידה הדרמטית ל-5 שרות, ynet (20.7.2023).

השבעה באוקטובר הוא גברי בלבד. בקבינט המדיני-ביטחוני יש אישה אחת בלבד שהיא בעלת זכות הצבעה, ושתי נשים בעלות זכות הצבעה בקבינט החברתי-כלכלי, שהוסמך לטפל בהשלכות האזרחיות של המלחמה.[12] גם לפי נתוני מדד SIGI – מרכז המחקר לנושא אפליית נשים של ארגון ה-OECD – עולה כי ישראל נמצאה אחרונה במדד השיווי המגדרי יחסית ליתר מדינות הארגון.[13]

הצעדים המדינתיים שננקטו עד כה בנושא מדשדשים במקרה הטוב או נסוגים לאחור במקרה הרע, במיוחד בממשלה הנוכחית, שקידמה מהפכה משטרית תוך ניסיון להחליש את כוחו של בג"צ, שהיה הכלי המרכזי במאבק למען זכויות נשים בישראל.[14] זו ממשלה שבנוסף על ייצוג הנשים הנמוך בה גם חתומה על פירוק הרשות לקידום מעמד האישה כגוף מקצועי;[15] הדיחה נשות מקצוע ממשרדי ממשלה;[16] הצהירה על ביטול נבחרת הדירקטורים, צעד שפוגע בייצוג נשים;[17] סירבה להצטרף לאמנת איסטנבול, שנועדה להכיר בקיומה של תופעת האלימות המגדרית ולהיאבק בה;[18] פועלת לקיום הפרדה מגדרית במרחב הציבורי ולהענקת סמכויות נוספות לבתי הדין הרבניים במשפט האזרחי "בהסכמת שני הצדדים";[19] ומקדמת יוזמות חקיקה פוגעניות כלפי נשים.

ברקע לכך נמצאת העובדה שמדינת ישראל היא מהדמוקרטיות היחידות שלא עיגנו במעמד מיוחד את זכות הפרט לשוויון בכל תחומי חייו. הכרזת העצמאות הבטיחה שוויון זכויות חברתי ומדיני, בלי הבדל דת, גזע ומין. חוק שיווי זכויות האישה על תיקוניו השונים עשה צעדים משמעותיים בהגנה על זכותן של נשים לשוויון, אך הוא חוק רגיל ואינו חוק יסוד. המלצות מכון זולת המובאות בפרק הבא נועדו להתמודד עם חסר זה ועוסקות בצעדים מעשיים שניתן לקדם באופן מיידי על מנת למנוע אפליה כלפי נשים ולקדם חקיקה ומדיניות מכלילה ושוויונית בישראל.

3. המלצות מכון זולת להטמעת חשיבה מגדרית בחקיקה ובתכנון מדיניות

במרכז המלצותינו עומד תיקון חוק שיווי זכויות האישה, כך שיחייב הגשת **חוות דעת על ההשלכות המגדריות של כל דבר חקיקה** המקודם בוועדות הכנסת. מניסיון העבר ברור כי לא די לעגן בחוק את הצורך בחוות דעת מגדריות, אלא יש **להבטיח את קיומו של מנגנון בעל סמכויות וכלים ליישומו של**

---

[12] אלה אלקלעי, נשים מסביב לשולחן קבלת ההחלטות, YouTube (17.2.2024).

[13] המדד משווה בין 179 מדינות בעולם לפי ארבעה תבחינים מרכזיים לאפליית נשים בחוקים, בנורמות החברתיות ועל פי המידה שבה מדינות פועלות לצמצם בפועל את אי השוויון בזכויות ובחיי אוכלוסיית הנשים. בכל המדדים הציון של ישראל נמוך בהרבה משאר החברות. Social Institutions & Gender Index, The OECD Development Center, 2023

[14] רעות גלבלום, במושב האחורי: המהפכה המשטרית מסיגה לאחור זכויות נשים, **מכון זולת** (7.3.2023).

[15] טל שלו, הקואליציה מקדמת את פירוק הרשות לקידום מעמד האישה - והפיכתה לגוף פוליטי, **וואלה** (10.7.2034).

[16] נתנאל גאמס, הדרת הנשים במשרדי הממשלה: מנכ"לית משרד העבודה, תאיר איפרגן, הולכת הביתה, TheMarker (1.5.2023); עידו ארץ, אמסלם לנציבות שירות המדינה: להדיח את מנהלת רשות החברות מיכל רוזנבוים, **גלובס** (3.7.2023); צבי זרחיה, המהלך הראשון של השרה מאי גולן: הדחת יו"ר הרשות למעמד האישה, **כלכליסט** (14.6.2023).

[17] וואלה! כסף, אמסלם רוצה לבטל את נבחרת הדירקטורים: "ראש מכונת הרעל, מושחת שמלא בהסתה", **וואלה** (12.2.2024).

[18] טלי חרותי-סובר, על אמנת איסטנבול, שמחה רוטמן, פורום קהלת והפליק פלאק של איילת שקד, TheMarker (15.5.2023).

[19] הדר גיל-עד, בכנסת ידונו ב"זכות לקיום אירועים בהפרדה", ארגוני נשים מודרו, ynet (10.7.2023); ניצן שפיר, חשש מפגיעה בנשים: ועדת השרים אישרה להרחיב את סמכויות בתי הדין הרבניים, גלובס (19.2.2023).

שלב זה, כחלק אינטגרלי מתהליך הקידום של חוקים. לכן, לצד תיקון החקיקה המרכזי, אנו מביאות המלצות נוספות, שחיוניות אף הן לצורך יישום מיטבי של הטמעת חשיבה מגדרית בתהליכי חקיקה ותכנון מדיניות.

➢ תיקון סעיף חוות הדעת המגדריות בחוק שיווי האישה כך שיחול על כל דבר חקיקה המקודם בוועדות הכנסת

בשנת 2007 הוסף לחוק שיווי האישה סעיף 2ג6, שקבע שבחוקים עם השלכות על שוויון בין נשים לגברים, או חוקים בתחום הרשות לקידום מעמד האישה, הרשות לקידום מעמד האישה תגיש חוות דעת בעניין לוועדה.[20] החוק קבע לצורך יישום ההחלטה מנגנון רך ולא מחייב. ואכן, הנתונים מדברים בעד עצמם – במרבית השנים הוגשו כמה עשרות חוות דעת בלבד כל שנה. עם הזמן, גם מספר זה פחת. בשנת 2020 הגישה הרשות לקידום מעמד האישה חוות דעת מגדרית אחת בלבד.[21]

על מנת ליצור מנגנון אפקטיבי להטמעת חשיבה מגדרית, על תיקון סעיף 2ג6 לקבוע חובת בחינה של השפעות מגדריות בנוגע **לכל הצעת חקיקה הנידונה בוועדות הכנסת וכתיבת חוות דעת המציגה את תוצאותיה של בחינה זו**. תיקון זה יבטיח כי כל הצעת חוק המקודמת בוועדות הכנסת לאחר שעברה במליאה בקריאה טרומית או ראשונה, תיבחן בכל הנוגע לשאלת השפעתה על העמקת פערים מגדריים והאופן שבו תוכל לצמצם פערים אלה. עמדת מכון זולת היא כי הגוף המתאים ביותר לקבלת הסמכות על הכנת והגשת חוות הדעת הוא הרשות לקידום מעמד האישה.

ניתוח ההשלכות המגדריות של כל הצעת חוק שמקודמת בפועל נועד לאתר ולהציף סוגיות שהמחוקק אינו בהכרח מודע אליהן, ושקידום החוק שלא מתוך תשומת לב אליהן עלול להוביל למדיניות לא שוויונית. תפקידה של חוות הדעת המגדרית אינו רק לבאר את ההשפעות הצפויות של החוק על נשים ממיקומים חברתיים שונים, אלא גם למנוע קידום של חקיקה המעמיקה או משמרת אפליה מגדרית.

➢ כינון מחודש של הרשות לקידום מעמד האישה כגוף עצמאי, מתוקצב ובעל סמכויות

ביולי 2023 אישרה הממשלה בקריאה טרומית את ביטולה של הרשות לקידום מעמד האישה כגוף עצמאי, ואת הכפפתה למשרד ממשלתי חדש בראשות השרה מאי גולן.[22] המשמעות הינה פוליטיזציה

---

[20] חוק השלכות מגדריות בחקיקה (תיקוני חקיקה), התשס"ח-2007 (תיקון לחוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951).

[21] ממחקר של מרכז המחקר והמידע של הכנסת שנעשה בשנת 2013 עולה שבשנת 2008 הוגשו 64 חוות דעת; 2009 – 28 חוות דעת; 2010 – 69 חוות דעת; 2011 – 72 חוות דעת; 2012 – 63 חוות דעת; 2013 – כ-100 חוות דעת. נעמה טשנר, השלכות מגדריות בחקיקה יישום החוק - ומבט משווה, **מרכז המחקר והמידע של הכנסת** (16.12.2023). ממענה לבקשת חופש מידע שהגישו המרכז הקליני למשפט וחברה במכללה למנהל והתנועה לחופש מידע בדצמבר 2021 למשרד לשוויון חברתי עולה כי בשנים 2015-2016 הגישה הרשות לקידום מעמד האישה 269 חוות דעת מגדריות; בשנת 2017 הרשות לא הצליחה לאתר מידע לגבי חוות דעת שהוגשו; ובשנים 2018-2021 הגישה הרשות חוות דעת מגדרית אחת בלבד.

[22] טל שלו, הקואליציה מקדמת את פירוק הרשות לקידום מעמד האישה - והפיכתה לגוף פוליטי, **וואללה** (10.7.2034). יצוין כי המשרד לקידום מעמד האישה בראשות השרה מאי גולן נסגר בינואר 2024 והרשות לקידום מעמד האישה הוחזרה לפעול תחת המשרד לשוויון חברתי – מורן אזולאי, המשרד של מאי גולן ייסגר, אבל היא תישאר שרה, **ynet** (15.1.2024).

של גוף מקצועי וותיק. מתן הסמכויות של הרשות למשרד ממשלתי חדש הופך את הסוגיות החברתיות בדבר מגדר ושוויון לנשים לנגועות בפוליטיזציה, ואינו מיטיב עם נשים.[23]

מכון זולת קורא לבסס את הרשות לקידום מעמד האישה כגוף מקצועי ועצמאי, בעל תקציב, תקנים, סמכויות וכלים להכנת חוות הדעת המגדריות ביחס לכל דבר חקיקה המקודם בוועדות הכנסת; לסימון מגמות רוחב; ולמתן המלצות לנקיטת צעדים לצמצום חוסר שוויון בתחומים שונים. לצורך כך, הרשות תהיה אחראית על איסוף מתמשך של נתונים ועל ביצוע הערכות מצב קבועות ביחס לפערים מגדריים במגוון תחומים. על הרשות להנות מעצמאות ומסמכויות שיבטיחו את מקצועיותה.[24]

➢ יישום הבחינה המגדרית של תקציב המדינה בהתאם להחלטת הממשלה מ-2014

כחלק מאישרור אמנת האו"ם לביעור כל הצורות של אפליה נגד נשים (CEDAW) בשנת 1991, הוקמה וועדה במשרד האוצר לבחינה מגדרית של תקציב המדינה. בשנת 2014 החליטה הממשלה לאמץ את המלצות דוח הוועדה להחלה מדורגת של חובת ניתוח מגדרי על כלל תקציב המדינה, כך שעל כל משרד ממשלתי הוטלה החובה לבנות תוכנית עבודה לניתוח המגדרי של תקציבו.[25] אולם, בשנים האחרונות החלטה זו אינה מיושמת וניתוחי תקציב כאלה לא הוצגו ולא נידונו.[26]

מאחר ותקציב המדינה הוא האמצעי המרכזי ליישום חקיקה ולהוצאת המדיניות המתוכננת אל הפועל, מכון זולת ממליץ לאכוף את החובה על משרדי הממשלה השונים להציג את הניתוח שערכו לבחינת היבטים מגדריים בתקציב שלהם (או להכין ניתוח כזה במקרים שלא נעשה עדיין). בנוסף יש להגדיר קווים מנחים לביצועו של ניתוח זה, ובכללם הדרישה לבחינת מגמות ארוכת טווח הכוללת השוואות בחתך שנים רחב של השפעת התקציב המשרדי על שוויון מגדרי.

על מנת להבטיח את מקצועיות הניתוחים התקציביים במשרדים השונים ואת האפשרות להשוואתם, יש להטמיע שיטת עבודה אחידה בקרב כלל משרדי הממשלה, באמצעות מנגנון מאחד שתפקידו להסדיר את עבודת הניתוח. זאת, החל משלב איסוף המידע, דרך בניית מסד נתונים שיטתי, הצגת כלים לניתוח המידע, ועד הסקת המסקנות, בדומה למנגנונים הפועלים במרבית מדינות ה-OECD. בנוסף, על משרד האוצר למנות גורם שיפקח על בחינת התקציב המגדרית, בדומה למשל למצב שקיים בקוסטה ריקה.[27]

---

[23] ביטול הרשות לקידום מעמד האישה יוביל לפגיעה קשה במעמדן של נשים בישראל – עמדת מרכז רקמן, **מרכז רקמן לקידום מעמד האישה** (12.7.2023).

[24] דוגמא טובה לרשות מקצועית כזו ניתן למצוא בשוודיה, שם קיימת סוכנות לשוויון מגדרי שתפקידה להעריך ולנטר מדיניות מבוססת מגדר באמצעות הליך מובנה ואחיד שחל על כלל תחומי החיים. EIGE, Sweeden, *European Institute for Gender Equality*, 2023

[25] מזכירות הממשלה, אימוץ המלצות הוועדה לבחינה מגדרית של תקציב המדינה בישראל, מספר החלטה 2084, **אתר משרד ראש הממשלה** (7.10.2014).

[26] יעל חסון, תקצוב מגדרי: מה נעשה במשרדי הממשלה בהצעת התקציב לשנים 2021-2022, **מרכז אדוה** (נובמבר 2021).

[27] מאז 2001 החוק בקוסטה ריקה מחייב את משרד האוצר לפקח על תכנון התקציב הלאומי של מוסדות ברמה המקומית באופן תואם-מגדר החל משלב התכנון, וכן בשלב היישום ולבסוף בהערכת תוצאותיו (OECD: Better Politics For Better Lives, Costa Rica, Government at a Glance 2021 Country Fact Sheet, 2021). דוגמא נוספת היא ספרד שגם בה

- **יצירת יחידת הכשרה למחוקקים ובעלי תפקידים בנוגע להטמעת ראייה מגדרית בקביעת מדיניות**

עמדת מכון זולת הינה שמחוקקים ומקדמי מדיניות בישראל (כגון נושאי משרות ציבוריות במשרדי הממשלה השונים) צריכים להטמיע בתהליכי תכנון המדיניות והצעות החוק אותן הם מעוניינים לקדם תפיסות שוויוניות מבחינה מגדרית. לצורך כך עליהם לדעת כיצד לזהות ולנתח את משמעויותיהם של צעדי מדיניות שונים מבחינת השפעתם על שוויון של אוכלוסיות שונות בחברה. מאחר שמדובר בתהליך הדרגתי וממושך של למידה, אנו מציעות שייעשה כצעד מקביל ליתר המלצות החקיקה והמדיניות המובאות כאן. תכליתו הסופית תהיה להביא למצב שבו הטמעת חשיבה מגדרית לא תיעשה רק באמצעות חוות הדעת המגדריות של הרשות לקידום מעמד האישה על חוקים שכבר מקודמים, אלא תהיה חלק בסיסי מתכנון מדיניות ומניסוח החוקים עוד בטרם הגשתם.

בשל ההיבטים השונים הנוגעים לשוויון מגדרי בכל משרד ממשלתי, ובשל הצרכים הספציפיים של כל משרד, **אנו מציעות להקים יחידת מגדר בכל משרד ממשלתי ובכנסת**. יחידות המגדר יעמדו בקשר רציף עם הרשות לקידום מעמד האישה, וביחד ייצרו הכשרות להטמעת חשיבה מגדרית לפי הצרכים הספציפיים של המשרד. הכשרות אלו יכולות להינתן במסגרות הכשרה שכבר קיימות (כגון הכשרות גמול השתלמות למשרתי ציבור; הכשרות לבכירים במגזר הציבורי מטעם ארגונים חברתיים וכו׳).

כתיבה: עו"ד אליה אסייג, ד"ר מיכל עברון יניב
ייעוץ משפטי: עו"ד אליה אסייג
נכתב בסיוע: הקליניקה למשפט, מגדר ושינוי חברתי במכללה למנהל בהנחיית עו"ד מרים זלקינד
צוות ההיגוי של המסמך: ד"ר מנאל תותרי-ג'ובראן, ד"ר מיטל פינטו

קיימת תוכנית תקצוב מגדרית, שהיא מנדטורית ומשולבת בתוך תהליך התכנון התקציבי מדי שנה וקיימת גם ברמת השלטון המקומי ((4.3.2023) *Reuters*, Spain announces law promoting gender parity in politics and business).